

Corpori Inscriptionum Indicarum Supplementum Danicum

Stefan Baums

I sin anmeldelse af Richard Salomons *Indian epigraphy* (JAOS 121 (2001): 517–519) henviser Oskar von Hinüber som addendum til en nāgarī-indskrift i England: Sir William Jones’ statue i St. Paul’s Cathedral, London, holder en bog med titlen “Manuḥ” i hænderne (dvs. den hinduistiske lovtekst *Mānavadharmasāstra*, som englænderne brugte som grundlag for deres koloniallovgivning – Jones var højesteretsdommer i Calcutta). Det er dog ikke kun England, der i Europa rummer sanskrit-indskrifter af en vis historisk interesse: I Danmark findes der mindst to, på gravstenene for Rasmus Rask på Assistenskirkegård i København og for Viggo Fausbøll på Gentofte kirkegård. I denne hilsen til Birgit Olsen, en af Rasks indoeuropæistiske efterkommere, skal baggrunden til hans epitaf belyses lidt nærmere. (Viggo Fausbølls indskrift gengiver et vers fra Dhammapada, jfr. Else Paulys afhandling om den danske indologis historie, s. 545, med illustration.)

Sanskritinskriptionen står nederst på gravmælet, der er af gulgrå sandsten. Dens nāgarī-skrift er en efterligning af de tidlige blytyper, som blev brugt f.eks. i Westergaards *Radices linguae Sanscritae*. Bogstavernes fordybninger er fyldt med sort farve. Indskriften lyder:

nāsty udyamasamo bandhuḥ kurvāṇo nāvasīdati ||

Indskriften er i śloka- eller anuṣṭubh-metrum. Sammenholdt med, at dens indhold præsenterer en almengyldig sandhed, er dette et indicium for, at vi har at gøre med et citat der er hentet fra en bestemt genre af sanskritdigtningen: subhāṣitaer eller ordsprog. Normalt består subhāṣitaer dog af en hel śloka med fire pādaer (versdele) og i alt 32 stavelser. Her foreligger altså kun et halvvers, og en konsultering af Otto Böhtlingks store alfabetiske samling af subhāṣitaer (*Indische Sprüche*) med negativt resultat gør det sandsynligt, at der foreligger ikke en første-, men en andendel af et vers.

Rasmus Rasks gravsten (Assistenskirkegård, afd. E, grav 22).

Alt er dog ikke tabt. Man kan muligvis også komme på sporet af et vers ved at slå de ord, det indeholder, op i ordbøgerne – og denne fremgangsmåde belønnes her også med succes. Både i Böhntlingk-Roths *Sanskrit-Wörterbuch* s.v. *udyama* og Aptes *Practical Sanskrit-English dictionary* s.v. *avasad* tilskrives halvverset digteren Bhartṛhari, hvis Śatakatraya indeholder tre kapitler med hvert (omkring) 100 vers: Et af dem, *Nītiśataka*, omhandler verdslig visdom; et andet, *Śṛṅgāraśataka*, elskov; et tredje, *Vairāgyaśataka*, religiøse sandheder. De tre kapitler svarer således til en ortodoks hindus tre livsmål: *artha*, *kāma* og *dharma*.

Indskriftens vers står i Nītiśataka, og i Kosambis kritiske udgave lyder det fuldstændigt (s. 86, vers 216):

ālasyaṃ hi manuṣyāṇāṃ śarīrastho mahān ripuḥ |
nāsty udyamasamo bandhuḥ kṛtvā yaṃ nāvasīdati | |

Gravstenens læsemåde med *kurvāno* i stedet for *kṛtvā yaṃ* er ifølge udgaven karakteristisk for teksttraditionens vestlige gren (dvs. findes i manuskripter fra Mahārāṣṭra).

Hele verset begynder altså heldigvis med akṣaraen *ā*, hvilket betyder, at vi nu kan slå det op ikke kun i *Indische Sprüche*, men også i Sternbachs *Mahā-subhāṣita-saṃgraha*, som udfylder samme rolle som Böhntlingks værk på meget større plan – men hvis publicering hidtil kun er nået til de subhāṣitaer, der begynder med akṣaraerne *a* til *gī*.

Ifølge *Indische Sprüche* nr. 1030 (= nr. 389 i dens første udgave) og *Mahā-subhāṣita-saṃgraha* nr. 5297 forekommer verset i tre litterære kilder: Bhartṛharis Śatakatraya, fortællingesamlingen Vetālapañcaviṃśatikā og Cāṇakya's subhāṣita-samling samt i adskillige anonyme ordsprogsamlinger.

Hvad er altså indskriftens direkte kilde, og hvorfor står den på Rasmus Rasks grav? Dette har vi heldigvis konkrete oplysninger om: Gravmælet blev indviet i 1842, ti år efter Rasks død, og ved denne lejlighed udgaves en lille pjece (Gíslason, Hammerich og Thorsens *Beretning*, Nykl 1957 indeholder intet nyt om sanskritindskriften), hvor der på s. 4 forklares:

Da man saae sig om efter et Middel til paa en kunstnerisk Maade at betegne Prof. *Rasks* litterære Personlighed, syntes hverken de bekjendte Mythologier eller overhovedet den vedtagne Billed-Symbolik at tilbyde noget saadant Middel, idetmindste ikke uden at gjøre langt større Fordringer, end der kunde opfyldes med de Pengemidler, der var forhaanden. Derimod opstod den Tanke at antyde Sprogforskeren ved en Sammenstilling af de forskjelligste

Bogstavtegn, henhørende til Sprog, om hvilke hans Studier især havde dreiet sig, og at characterisere hans Personlighed ved Sætninger i disse Sprog.

Udover sanskritverset rummer stenen en arabisk, en islandsk og en dansk indskrift. Som kilde for sanskrit-indskriften angives “Af Bhartriharis Tankeprog Nītiçat. 74”. I 1842 var den mest almindeligt brugte udgave af Śatakatrāya den, som Peter von Bohlen havde besørget i 1833. Versenes rækkefølge varierer ganske betragteligt fra udgave til udgave, men i von Bohlen's står vort vers virkelig som nr. 74 i Nītiśataka. Vi kan altså være sikre på, at gravmælets planlægger hentedede verset fra von Bohlen's udgave.

Hvad er det nu, sanskritverset betyder, som var ment som en karakterisering af Rask's personlighed? En kort gennemgang af de tidligste oversættelser kan vise, hvor meget spillerum der er for forskellige fortolkninger. I von Bohlen's udgave, indskriftens direkte kilde, gengives verset som (s. 106):

Pigritia utique hominibus magnus, corpori infixus, est hostis; non est labori similis amicus, nam qui agit, non perit.

Dette svarer nøje til sanskritteksten (latins typologiske nærhed til sanskrit hjælp sikkert) og står i tydelig kontrast til von Bohlen's senere tyske oversættelse (s. 95):

Die Trägheit ist des Menschen Feind,
Die seinen Leib erschläfft;
Die Arbeit ist sein bester Freund,
Sie giebt ihm neue Kraft.

som klart har mere at gøre med 1800-tallets tyske borgerdigtning end den gamle indiske forestillingsverden – en udvandet version til nem fordøjning.

Det er interessant at sammenligne med Böhlingks tyske oversættelse i *Indische Sprüche*:

Trägheit ist ja ein im Körper der Menschen hausender arger Feind; einen Freund, der dem Fleisse gleich käme, giebt es nicht: er schaffft und erschläfft dabei nicht.

Böhlingks oversættelse er præcis; bemærk, at han fortolker *udyama* som underforstået subjekt i *pāda* d og *kurvāṇo* som prædikativt attribut i modsætning til de andre oversættere, der opfatter *kurvāṇo* selv som *pāda*'ens subjekt.

Beretningens danske oversætter (som vi kan formode var enten Westergaard eller Hammerich) viser sin uafhængighed af von Bohlen i den ordtro gengivelse af det vanskelige *avasīdati*:

Der gives ingen Ven, som kan lignes med Virksomhed: hvo der arbejder, synker ikke hen.

Dette er fint nok, men tager sig selvfølgelig kun af det ene halvvers og kræver klart en sproglig opdatering. Mit forslag (en dobbelt-*mlecchas*) er:

Dovenskaben, som sidder i menneskernes kroppe, er dem en stor fjende; der findes ingen ven som virkelyst; den, der udviser den, går ikke til grunde.

Mens det altså er klart, at gravmælets arkitekter udvalgte indskrifterne, fordi de syntes, de repræsenterede Rasks interesser og karakter, er det måske alligevel ikke uden interesse at spørge, om Rask selv kunne have kendt verset. Det var mig ikke muligt at finde noget sted i Rasks publicerede eller upublicerede værker, hvor han omtaler verset – der kræves altså indirekte indicier.

Af versets tre ovenfor nævnte litterære kilder (Bhartṛhari, Cāṇakya, Vetālapañcaviṅśatikā) var kun Bhartṛharis værk tilgængeligt i Rasks livstid, om end ikke i von Bohlens udgave, som udkom et år efter Rasks død. Bhartṛhari var den allerførste indiske digter, der blev kendt i Vesten: I 1651 udkom missionæren Abraham Rogers bog om indisk liv og religion med et appendiks der indeholder en hollandsk oversættelse af to af de tre Śatakaer (s. 219–235: “Hondert Spreucken van den Heydenschen Barthrovherri, onder de Bramines op de Cust Chormandel befaemt, Handelende Van den wegh na den Hemel” = Vairāgyaśataka; s. 235–251: “Hondert Spreucken van den Heydenschen Barthrovherri, Handelende Van den redelijcken omegangh onder de Menschen” = Nītiśataka; Śṛṅgāraśataka udelades, måske på grund af dets erotiske indhold). Bogen blev hurtigt oversat til tysk (1653) og til fransk (1670) og opnåede således vid udbredelse. For så vidt angår vort vers, må det dog desværre konstateres, at lige det mangler i Rogers tekst.

Selve sanskritteksten af Śatakatraya udgaves i editio princeps af den berømte engelske missionær William Carey som appendiks til hans *Hitopadeśa*-udgave, Serampore 1804. Serampore var dengang dansk koloni, og det er derfor a priori ikke usandsynligt, at et eksemplar af bogen fandt sin vej til Rask i København. Og rigtigt nok skriver Rasmus Nyerup i et brev af 27. august 1818 (*Breve fra og til Rasmus Rask*, nr. 315):

Universitetsbibliotheket har faaet en Foræring af Alt hvad i senere Aaringer er bleven trykt i Calcutta og Serampore. Deriblandt ikke mindre end 3 forskjellige Grammatiker over Sanskritsproget samt et Sanskrit-Lexicon; item en stor Del Verker i persisk og arabisk Tungemaal, som Prof: Rasmussen nu fraadser i og fryder sig ved.

Efter et godt stykke detektivarbejde lykkedes det mig at opspore selve bogen i Det kongelige Biblioteks samling: Den har signaturen 77!197 4° og er fejlkatalogiseret under navnet “Pilpai”.

Ud over Careys udgave er vort Bhartṛhari-vers også inkluderet i W. Yates’ *The Sanscrit reader*, Calcutta 1821, samt formentlig i Auguste Loiseleur-Deslongchamps’ nyudgave af Chézys *Yadjnadattabadha, suivie d’un épisode du Raghovansa sur le même sujet et d’un choix de sentences de Bhartrihari*, Paris 1829.

Der er altså tre forskellige tilgængelige bøger, i hvilke Rask kunne have stødt på verset. Samtidig var mængden af de i Europa kendte sanskrittekster i begyndelsen af 1800-tallet så overskuelig, at man godt kunne nå at læse alt, der udkom. Og endelig var Bhartṛhari ikke en hvilken som helst forfatter, men en af de allermest berømte – når der udkom nye versioner af hans ordsprogssamling, må det have været en stor begivenhed. Alt i alt er det ret sandsynligt, at Rask læste verset på et eller andet tidspunkt i sit liv.

Tak til Benedicte Nielsen for at rejse spørgsmålet – hvad står der egentlig? – og til Andrew Glass, som fotograferede stenen under et besøg på Assistenskirkegård i september 2001.

Som et bud på multimedialitet er denne artikel samt yderligere materialer indtil videre tilgængelige på <<http://staff.hum.ku.dk/baums/rask/>>.

Bibliografi

Bohlen 1833	Petrus a Bohlen, <i>Bhartriharis sententiae et carmen quod Chauri nomine circumfertur eroticum</i> . Berolinum 1833.
Bohlen 1835	Peter von Bohlen, <i>Die Sprüche des Bhartriharis: aus dem Sanskrit metrisch übertragen</i> . Hamburg 1835.
Böhntlingk 1870-1873	Otto Böhntlingk, <i>Indische Sprüche: sanskrit und deutsch</i> . Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. St. Petersburg 1870–1873.

- [Carey] 1804 [Carey], *Hitōpadēśa, or salutary instruction: in the original Sanscrit*. Serampore 1804.
- Gíslason et al. K. Gíslason, M. Hammerich & P.G. Thorsen. *Beretning om Gravmålet over Prof. R. Rask*. Kjöbenhavn.
- Hjelmslev & Bjerrum 1941-1968 Louis Hjelmslev & Marie Bjerrum, *Breve fra og til Rasmus Rask*. København 1941–1968.
- Kosambi 1948 D.D. Kosambi, *The epigrams attributed to Bhartr̥hari, including the three centuries: edited with principal variants and an introduction*. Bombay 1948. (= *Singhi Jain series* 23.)
- Loiseleur-Deslongchamps 1829 A. Loiseleur-Deslongchamps, *Yadjnadattabadha : suivi d'un épisode du Raghouvansa sur le même sujet et d'un choix de sentences de Bhartr̥hari*. Paris 1829.
- Nykl 1957 A.R. Nykl, *Rasmus Rask's grave: in memoriam of the 125th anniversary of his death 1832–1957*. Evanston, Ill. 1957.
- Pauly 1992 Else Pauly, *Indisk filologi*. – Poul Johannes Jensen & Leif Grane (red.), *Københavns Universitet 1479–1979*, bind 8: *Det filosofiske Fakultet*, del 1. København 1992: 511–566.
- Rogierius 1651 Abrahamus Rogierius, *De open-deure tot het verborgen heydendom: ofte waerachtigh vertoogh van het leven ende zeden; mitsgaders de religie, ende gods-dienst der Bramines, op de cust Chormandel, ende de landen daar ontrent*. Leyden 1651.
- Sternbach et al. 1974ff. Ludwik Sternbach, S. Bhaskaran Nair & K.V. Sarma, *Mahā-subhāṣita-saṅgraha: being an extensive collection of wise sayings in Sanskrit critically edited with introduction, English translation, critical notes, etc.* [fra bind II: ... *wise sayings and entertaining verses in Sanskrit with introduction, English translation, critical notes and indices*]. Hoshiarpur 1974ff.

Yates 1821

W. Yates, *The Sanscrit reader: or easy introduction to the reading of the Sanscrit language*. Calcutta 1821.

**Bṛ̥ḡ̥ntiáh₂ai*

ᲞᲠᲣ᲏Ლ, बृहत्यै, वृहत्या

Festskrift til

Birgit Anette Olsen

på 50-årsdagen den 2. april 2002

redigeret af

Adam Hyllested, Anders Richardt Jørgensen,
Jenny Helena Larsson og Thomas Olander

Editiones Olander

København 2002